

İBNÜ'L-A'RÂBÎ, Ebû Saîd (أبو سعيد ابن الأعرابي)

Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed
b. Ziyâd el-Basrî
(ö. 341/952)

İlk sûfi müelliflerden,
muhaddis.

Basra'da doğdu. Bağdat'a giderek fıkıh ve hadis ilmiyle meşgul oldu. Burada Cüneyd-i Bağdâdî, Amr b. Osman el-Mekki, Ebû'l-Hüseyin en-Nûrî ile tanışması onu tasavvufî konulara yöneltti. Hadis âlimlerine göre sika bir râvi kabul edilen İbnü'l-A'râbî'nin rivayet ettiği hadislerin bir kısmı Sülemî'nin *Ṭabaḳât*'ı ile Ebû Nuaym'in *Hilyetül-evliyâ*' adlı eserinde yer almaktadır. Hayatının son yıllarını Mekke'de geçiren ve "şeyhü'l-Harem" unvanıyla tanınan İbnü'l-A'râbî burada vefat etti.

Tasavvufu, "Fuzûlî işleri terketmektir" şeklinde tarif eden İbnü'l-A'râbî (Sülemî, s. 428), tasavvufa uzak bir âlim kadar hadis ile ilgili yeterli bilgileri elde edememiş olan sûfinin de doğru yolu bulamayacağı kanaatindeydi. Ona göre sahâbe döneminde kullanılmayıp daha sonra sûfiler arasında yaygınlık kazanan sekr, sahv, fenâ, seyrü's-sülûk gibi terimler yerine Kitap ve Sünnet'te bulunan takvâ, cihad, huşû, tevazu gibi terimler kullanılmalıdır. Münâvî'nin, "Müridleri terbiye etme konusunda kendine has bir metodu vardı" şeklindeki ifadesi (*el-Kevâkib*, I, 11) bu konuyla ilgili olmalıdır. Tevhid anlayışını, "Yakınlık bahis konusu olduğu sürece mesafe vardır, halbuki tasavvuf ikilik değil birliktir" sözünü ifade eden İbnü'l-A'râbî (Herevî, s. 492) zühdü "zaruri olanı almak", rızâyı "itirazı terketmek", mârifeti ise "cehli itiraf etmek" şeklinde tarif eder. Ona göre ilim çeşitli vasıtalarla, hakikat ise yalnız mükâşefe ile elde edilebilir.

İbnü'l-A'râbî'nin sonraki tasavvuf klasiklerine kaynak olan eserlerinin çoğu günümüze ulaşmıştır. Ebû Nasr es-Serrâc, *el-Lüma*' adlı eserinde vecd konusunu anlatırken İbnü'l-A'râbî'ye dayanmış ve onun *Kitâbü'l-Vecd*'ini özetlemiştir. İbnü'l-A'râbî'yi tanıtırken, "Meşhur eserleri vardır" ifadesini kullanan Ebû Nuaym (*Hilye*, X, 375), onun zâhidlerin hayatı ve menkıbeleri hakkında yazılmış ilk kitap olan *Ṭabaḳâtü'n-nüssâk* adlı eserinden (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1108) geniş ölçüde istifade etmiştir. İbnü'l-A'râbî'nin *Kitâbü'z-Zühd*, *Risâle fi'l-mevâ'iz* ve *l-fe-*

vâ'id (Brockelmann, I, 358), *Kitâbü Rü'yetillâhi tebareke ve te'âlâ*, *Kitâbü'l-Mu'cem fi'l-hadîs*'i (Sezgin, I, 661) günümüze ulaşan başlıca eserleridir. Kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Târîhu'l-Başra*, *el-Cem'* ve *t-tefrîk*, *Kitâbü'l-Veşâyâ*. Onun ayrıca, Mekke'de görüştüğü Endülüslü filozof İbn Meserre'nin fikirlerini reddetmek için bir eser kaleme aldığı belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma*' s. 376-389; İbnü'l-Farâdî, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelüs*, Kahire 1966, II, 40; Sülemî, *Ṭabaḳât*, s. 427-430; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 375-376; Herevî, *Ṭabaḳât*, s. 492; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 371; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*' XV, 407-412; a.m.f., *Tezkiretü'l-hufâz*, II, 852-853; a.m.f., *el-İber*, II, 252; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 45, 306; İbnü'l-Mülakkın, *Ṭabaḳâtü'l-evliyâ*' s. 77-78; Câmî, *Nefeḫât*, s. 221; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 11; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1108; İbnü'l-İmâm, *Şezerât*, II, 354-355; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 358; *İzâhu'l-meknûn*, I, 367; II, 320, 349; *Hedîyyetü'l-'ârîfin*, I, 62; Sezgin, *GAS*, I, 660-661; Elûzâd Muhammed, "el-Melâhimü'l-âmmelî-şahşiyeti İbn Meserre ve ârâ'ih", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-ülûmî'l-insâniyye bi-Fâs*, sy. 6, Dârülbeyzâ 1982-83, s. 43-44.

ETHEM CEBECİOĞLU

İBNÜ'L-ARABÎ, Muhyiddin (محي الدين ابن العربي)

Muhyiddin Muhammed
b. Ali b. Muhammed
el-Arabî et-Tâî el-Hâtîmî
(ö. 638/1240)

Tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde
büyük etkileri bulunan
sûfi müellif.

17 Ramazan 560 (28 Temmuz 1165) tarihinde Endülü'sün güneydoğusundaki Tüdmîr (Teodomiro) bölgesinin başşehri olan Mürsiye'de (Murcia) doğdu. Eserlerinde yeri geldikçe ailesi, yakınları, hocaları, yaşadığı yerler ve tanışmış olduğu şahsiyetler hakkında bilgiler vermekte olup hakkında bilinenler geniş ölçüde bunlara dayanmaktadır. Babası Ali b. Muhammed, Abbâsî Halifesi Müstencid-Bilâh'ın kumandanı ve yöre valisi Muhammed b. Sa'd İbn Merdenîş'in hürmet ettiği bir kişiydi, aynı zamanda filozof İbn Rüşd'ün yakın arkadaşıydı. İbnü'l-Arabî babasının çok Kur'an okuyan, fıkıh ve hadis ilmiyle uğraşan takvâ sahibi bir zat olduğunu, Nûr isimli annesinin ise ensar soyundan geldiğini, Fâtima bintü'l-Müsenâ adlı bir kadın velinin sohbetlerine katıldığını söyler. Amcası Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Arabî ve da-

yıları Ebû Müslim el-Havlânî ile Yahyâ b. Yâgân da devrin önemli sûfi ve siyasî şahsiyetleri içerisinde adları geçen kimselerdir. İbnü'l-Arabî'nin yetişmesinde bu kişilerin tesirleri olduğu yine kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır (*el-Fütûhât*, I, 185). İbnü'l-Arabî soylu bir Arap sülâlesinden geldiğini (*Divân*, s. 47), ceddinin Benî Tay kabilesine mensup bulunduğunu ve meşhur sûfi Hâtim et-Tâî'nin de büyük dedelerinden biri olduğunu belirtmektedir. İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini takdir edenler onun tasavvufî otorite oluşunu kendisine "Şeyhü'l-Ekber", dinî ilimlerde müceddid oluşunu da "Muhyiddin" lakaplarını vererek ifade etmek istemişlerdir. Mâlikî kadısı ve kelâm âlimi Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'den (ö. 543/1148) ayırt edilebilmesi için bazı kaynaklarda adı İbn Arabî şeklinde de yazılmıştır. Ancak kendi adını birçok yerde (*el-Fütûhât*, I, 267; III, 339, 431; IV, 457, 553; *Divân*, s. 57) Muhammed İbnü'l-Arabî olarak kaydettiğinden bu şeklin tercih edilmesi daha doğrudur.

İbnü'l-Arabî'nin doğduğu dönemde Mürsiye, Muvahhidler'in idaresi altında bulunmakta ve kumandan İbn Merdenîş tarafından yönetilmekteydi. İbnü'l-Arabî sekiz yaşına gelinceye kadar bu şehirde ikamet eden ailesi, bir süre sonra Endülü'sün o sıradaki başşehri olan İşbîliye'ye (Sevilla) göç etti. Bölgenin yeni emîri Ebû Ya'kûb el-Muvahhidî kültüre önem veren bir devlet adamıydı; felsefe, tıp, astroloji ve edebiyata da özel bir ilgisi vardı. Etrafına İbn Tufeyl, İbn Rüşd ve İbn Zühr gibi meşhur ilim ve fikir erbabını toplamış; pek çok şair, mûsikişinas, âlim ve filozofu da bir araya getirmişti. İbnü'l-Arabî, İşbîliye'de böyle bir kültür ortamında bulduğu çağlarında bir mânevî işaretle inzivâyâ çekilip kendi iç âlemindeki hazineleri ortaya çıkarmaya karar verdiğini, bazan on dört ay kadar süren bu halvet ve riyâzetlerin neticesinde mârifet kapılarının kendisine yavaş yavaş açılmaya başladığını söyler (*el-Fütûhât*, I, 616).

Bu sıralarda henüz on beş-on altı yaşlarında bulunan İbnü'l-Arabî, İbn Rüşd'ün dikkatini çekmiş, İbn Rüşd bu gençle tanışmak için babasından görüşme talebinde bulunmuştu. İbnü'l-Arabî, felsefî bakış açısıyla tasavvufî bakış açısının mukayesesı bakımından önemli semboller içeren bu görüşmede filozofun kendisine, "Senin keşif ve feyz-i ilâhîde bulduğun şey mantığın (nazar) bize verdiği şey midir?" diye sorduğunu, ona hem "evet" hem "hayır" diye cevap verdiğini, "Bu